

УДК 130.2 : 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2025-24-101-22>

Г. СКОВОРОДА І М. ГОГОЛЬ: ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

РАДІОНОВА, НАТАЛІЯ¹

Анотація

Статтю присвячено дослідженню історико-культурної складової у формуванні сучасних стратегій національно-патріотичного виховання. Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямків виховної роботи в українських освітніх закладах. Особливо гостро питання національно-патріотичного виховання постає в умовах повномасштабної війни, коли українська державність для свого захисту потребує дієвого патріотизму, а не апелятивних гасел. У цьому контексті звернення до української культурно-філософської традиції, зокрема до спадщини Г. Сковороди та М. Гоголя значно розширює оптику розуміння національної ідентичності, морального ідеалу та духовної свободи, що постоють основою стійкості нації у викликах воєнного часу. Акцент зроблено саме на філософсько-виховних ідеях Г. Сковороди і М. Гоголя в їх історичних перетинах та культурно-освітній перспективі. Такий аналіз дозволяє побачити як спільну для обох представників української духовної культури ідею звернення до внутрішньої людини, формування національної самосвідомості та громадянської позиції, що може стати фундаментом сучасного виховного процесу, так й унікальний особистісний досвід самопізнання та драматизм духовних пошуків «української душі» у межах імперського простору. У контексті даної проблематики є важливим звернення до фундаментальних досліджень, присвячених дослідженню української філософської спадщини І. Бичка, А. Бичко, В. Горського, С. Кримського, Г. Нічик та ін. Теоретико-методологічні засади дослідження визначає комплексне поєднання історико-філософського, герменевтичного методів з культурологічним підходом та порівняльним аналізом, що дає можливість простежити спільні мотиви та проаналізувати основні концепти духовного формування особистості, а також виявити приховані смисли, символіку та ідейні альянзи, які безпосередньо стосуються національно-патріотичного виховання. Обґрунтовано, що творча спадщина обох мислителів є ціннісним ресурсом для сучасної української освіти, особливо в умовах суспільних трансформацій та боротьби за незалежність. Саме тому, основною метою дослідження є аналіз філософських ідей Сковороди та Гоголя крізь призму проблеми національно-патріотичного виховання, а також виявлення можливостей інтеграції їхнього спадку в сучасні освітні й виховні практики.

Ключові слова: людина, культура, освіта, виховання, сквородинівська традиція, Г. Сковорода, М. Гоголь, творчість, національне, патріотизм, війна.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна Україна переживає етап глибоких соціокультурних та політичних трансформацій, що висуває на передній план завдання формування зрілої громадянської свідомості та утвердження цінностей національно-патріотичного виховання. Особливу роль тут відіграє історико-культурна спадщина українського народу. Тож, надзвичайно важливим є виявлення тих джерел, які закладають фундамент для формування духовно зрілої, внутрішньо вільної особистості, яка прокладає свій шлях у пошуках свободи, скажімо, в сенсі тих ідейних настанов, які викладені В. Андрущенком у монографії «У пошуках свободи» (Андрущенко В., 2023). Сковорода і Гоголь пропонують два взаємопов'язані ракурси

у пошуку свободи – індивідуально-особистісний, через самопізнання, моральну відповідальність і самозаглиблення та колективно-історичний, який ґрунтується на таких засадах як вірність батьківщині, жертвність, збереження культурних традицій. Синтетична цілісність внутрішньої стійкості та відчуття спільної історичної місії, ствердженні у творах Сковороди і Гоголя, набуває особливого значення в ситуації невизначеності та кризи, в якій перебуває сьогодні кожен українець.

Проблема національно-патріотичного виховання набула свого висвітлення у працях вітчизняних дослідників, зокрема, В. Андрущенка, І. Беґа, М. Бойченка, Н. Дічик, В. Кременя, М. Култаєвої, І. Прокопенка та ін. У контексті даної проблематики є важливим звернення до фундаментальних досліджень, присвячених дослідженню української філософської спадщини І. Бичка, А. Бичко, В. Горського, С. Кримського, Г. Нічик та ін.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічні засади дослідження визначає

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: radionova_natali@i.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7624-5539>

комплексне поєднання історико-філософського, герменевтичного методів з культурологічним підходом та порівняльним аналізом, що дає можливість простежити спільні мотиви та проаналізувати основні концепти духовного формування особистості, а також виявити приховані смисли, символіку та ідейні алюзії, які безпосередньо стосуються національно-патріотичного виховання. Важливе значення для екстрополяції ідейної спадщини Сковороди і Гоголя у сучасній освітній дискурсі набуває застосування педагогічної проєкції як методологічної призми, що дозволить розрізнити й водночас поєднати три рівні дискурсу (філософський, літературний та власне педагогічний) національно-патріотичного виховання у спадщині обох мислителів.

Об'єкт дослідження. Історико-культурний аспект у стратегіях національно-патріотичного виховання.

Предмет дослідження. Літературно-філософська спадщина Г. Сковороди і М. Гоголя та шляхи її актуалізації у практиках національно-патріотичного виховання.

Метою даного дослідження є виявити евристичний потенціал творчої спадщини Сковороди та Гоголя у дослідженні проблеми національно-патріотичного виховання, а також розробити дієвий механізм оптимізації їхньої ідейної спадщини в сучасних виховних і освітніх практиках.

Завдання дослідження: є проаналізувати різні рівні дискурсу (філософський, літературний, педагогічний) національно-педагогічного виховання у творчості Сковороди і Гоголя як взаємопов'язані складові цілісної моделі виховання і національної культурної пам'яті.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Український народ упродовж своєї історії постійно перебував у постійних пошуках свободи, які розгорталися переважно за лаштунками чужих імперій. Таке становище зумовило специфіку формування національної ідентичності, що одночасно утверджувалася через прагнення до самостійності й постійно зазнавала загроз з боку зовнішніх політичних і культурних впливів. Ця історична ситуація породила парадоксальне поєднання «все-пам'яті» (П. Нора), що дозволяє побачити національно-патріотичне виховання не тільки як суспільно-педагогічне завдання, а як синтез особистісного й колективного досвіду боротьби за свободу. У розумінні П. Нора ідеологія «все-пам'яті» – це визначальні

для групової ідентичності спадщинневі об'єкти (Нора П., 2014 с. 72). Для сучасного українського суспільства такими «об'єктами» історичного спадку є тоталітарне минуле й досвід боротьби за свободу.

Виходячи з таких міркувань, у даній статті вводяться два концепти: «у пошуках свободи» (Віктор Андрущенко) та «за лаштунками імперії» (Віра Агеєва), які започатковують філософський і літературний дискурс національно-патріотичного виховання в сучасній Україні. Перший відображає філософський вимір свободи – свобода як умова розвитку особистості і нації (Андрущенко В., 2023) Другий – літературний вимір антиколоніального дискурсу (українська література як простір спротиву імперії та збереження колективної пам'яті) (Агеєва В., 2025). Поєднання цих дискурсів створює підґрунтя для розуміння національно-патріотичного виховання (крізь призму літературно-філософської творчості Г. Сковороди і М. Гоголя) як основи формування культури свободи і дієвого механізму подолання імперських наративів, що тривалий час визначали умови існування українства.

Водночас варто зауважити, що педагогічний дискурс національно-патріотичного виховання на відміну від літературного й філософського тривалий час залишався тоталітарним. Як за часів царської імперії так й у радянську добу він був підпорядкований ідеологічним завданням держави, що зводило виховання до інструменту державного контролю. За слушним зауваженням Г. Почепцова у тоталітарному суспільстві відбувається стиснення простору й часу, зокрема, досить наочно це демонструє будь-який підручник з історії виданий у радянський період: «Історія країни, а іноді й усього людства (це в працях із суспільствознавства) починається з 1917 року. За межами радянського періоду час визначається як несуттєвий» (Почепцов Г., 2024, с 17). Якщо у царській росії політика денационалізації будувалася на принципі заперечення існування української нації та мови, тоді як у радянські часи вона гуртувалася на принципі імітації «братерства», але будь-які спроби підкреслити окремішність української традиції трактувалися як сепаратизм. Тож, політика денационалізації, хоча і не була відкрито проголошеною, мала системний і багатовимірний характер. Вона реалізовувалася через низку цілеспрямованих практик, які підпорядковували культуру, освіту, світ праці та дозвілля проєкту виховання «радянської людини», ретельно замовчуючи теми

національно-визвольних рухів, репресій, голодомору. Безперечно, як пише І. Гончаренко: «Наша національна педагогіка повинна ставити своїм найголовнішим завданням поборювати оті негативи, перевиховувати свою вдачу, але це ми зможемо зробити тільки тоді, коли справа нашого виховання буде в наших руках» (Гончаренко І., 2000, с. 738).

Саме тому, для розуміння часової неперервності історичної фактичності у визначенні змісту національно-патріотичного виховання його педагогічний дискурс свідомо усунуто з поля уваги, напроти акцент зроблено на виявленні трансісторичних смислів національно-патріотичного виховання.

Свого часу, праця на яку я хочу звернути увагу надрукована у 2006 р., але мабуть, ще в ті часи, коли ця тема обговорювалася лише вузьким колом українських інтелектуалів, Мирослав Попович наголосив: «Щоб визначити особливості ментальності українців як нації, необхідно було б прослідкувати історію культури України як історію ментальностей (в дусі школи «Анналів») і зробити узагальнюючі висновки, які б годилися для всіх історичних етапів (Попович М., 2006, с. 232). Ця думка є слушною навіть з огляду на той факт, що етнічні спільноти постійно зазнають змін. Як пише Е. Сміт: «В очах членів групи і чужинців бути італійцем чи росіянином сьогодні не те саме, що у 1980 року, не кажучи вже про 1960» (Сміт Е., 2013, с. 53). Проте обоє дослідників сходяться в думці, що етнічність вводить «приховане» до умоглядних схем ментальності, яка формує поприще для мобілізації автентичних ресурсів тієї чи іншої нації. Як пише С. Бистрицький: «існування такої належності до колективного життя робить індивіда «людиною культури» – учасником («співавтором») традицій, звичаїв, норм поведінки, способів думання і розуміння як навколишнього світу, так і себе» (Бистрицький С., 2018, С. 37 – 38).

Отже, серед основних орієнтирів для виховання національно свідомої людини є належність індивіда до відповідного смислового горизонту тих культурних надбань, якими володіє той чи інший народ. Як метафорично підсумовує К. Контюрі – плести нитки виховання згідно з духом (Контюрі К., 2025). Варто зазначити, що для української філософсько-педагогічної думки (Куліш, Драгоманов, Франко, Ушинський) духовність виступала як гармонізація знання

і моральності. Зокрема, І. Гончаренко, розробляючи основи українського національного виховання, посилається на думку К. Ушинського, що кожен народ має свої уявлення про національне виховання, які тісно пов'язані з власним ідеалом людини («Листи із Швейцарії»). Цей ідеал відповідає характеру народу, умовам суспільного життя та постійно удосконалюється (Гончаренко І. 2000, с. 734).

Витоки концепції «освіта згідно з духом» можна знайти в кількох інтелектуальних горизонтах античності, християнській традиції, в німецькій класичній, зокрема, у Г. Гегеля освіта (Bildung) є процесом «опосередкування духу». Більдунг як його визначає Л. Андерсен, авторка праці «Зростання людини і суспільства. Нордична концепція більдунгу» – це «глибока інтеграція в соціальну тканину ...це свобода, обов'язки, незалежність, взаємозалежність і відповідальність» (Л. Андерсен, 2024, с. 21), що «охоплює складну взаємодію між індивідуальним розвитком, навчанням і колективною культурою» (Андерсен Л., 2024, с. 24).

В українському інваріанті «освіта згідно з духом» – це поєднання свободи, моральності та сродності людини, де дух розуміється не лише як індивідуальне внутрішнє начало, а й як універсальний принцип культури, історії та виховання. У цьому широкому горизонті значень українська духовна традиція XIII – XIX століть, представлена Г. Сковородою та М. Гоголем саме через категорію духу відкриває специфічний підхід до розуміння концепції «народного більдунгу», що бере свій початок у глибокій традиції духовного осмислення людини. У Сковороди вона виявляється як виховання внутрішньої людини через відкриття сродної праці й внутрішньої гармонії, у Гоголя – як драматичний заклик до пробудження «живої душі» й оновлення суспільного духу. Якщо Г. Сковорода мислить дух у категоріях радості, природності й істини, тоді як М. Гоголь – у категоріях боротьби й покарання, але обидва мислителі виходять із переконання, що справжня освіта повинна орієнтуватися на духовний вимір людини. Повертаючись до Сковороди треба зазначити, що життєве кредо він визначає як здатність користуватися розумом, відповідно до цього він поєднує свободу з вимогою її розумного спрямування і застосування (Култаєва М, Радіонова Н., 2023, с. 21). Однак, Сковорода визнає, що люди гальмують

свій духовний розвиток саме через погану освіту та виховання. Серед основних рекомендацій до самовиховання він наголошує на відкритті духовного начала, без якого все втрачає сенс свого існування, «бо звідки, як не з плодів наших, відомо, що в нас є дух предків?» (Сковорода, 2011, с. 1094). У цьому сенсі освіта згідно з духом у Сковороди – це освіта яка веде людину до самоідентифікації, свободи, гармонії, а отже, долає зовнішній примус і формалізм. У листі до Михайла він пише: «Шукай у теперішньому житті тільки царства Божого, піклуйся і дбай тільки про добротність і мудрість. Бо якщо ти добре посієш у теперішньому, то добре пожнеш у майбутньому» (Сковорода, 2011, с. 1097). За глибоким переконанням Г. Сковороди – працювати над вдосконаленням своєї душі є обов'язок людини перед Богом. Такий підхід набуває особливої ваги в контексті розробки сучасної стратегії національно-патріотичного виховання, оскільки орієнтує на формування глибокої внутрішньої переконаності, яка витікає із «сродності» та духовного досвіду людини. Патріотизм у цьому розумінні постає не як апелятивна декларація чи зовнішній обов'язок, а як природна потреба «внутрішньої людини» бути вірною власному кореню, культурі й історії, що є запорукою формування дієвого патріотизму. Тотожні інтенції відчутні у творчості М. Гоголя, якого цілком виправдано відносять до сквородинівської традиції (Култаєва М, Радіонова Н., 2023). Варто наголосити, що творчість М. Гоголя, попри її загальноімперський контекст багатозначність інтерпретацій, містить глибинний пласт національно-патріотичних ідей («Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород», «Тарас Бульба», «Про викладання всесвітньої історії»). Романтизований образ України як духовної цілості, ідеал героїзму та жертвності, усвідомлення патріотизму як морального обов'язку – саме ці ідеї переконливо свідчать про те, що М. Гоголь увійшов до української культури як творець образів «живої душі», здатних виховувати любов до Батьківщини та почуття відповідальності перед нею. Важливо при цьому врахувати й трагічний аспект гоголівського патріотизму, та його особистісний трагічний досвід внутрішнього митарства між «своїм» і «чужим» світами, особливо культурний шок від перебування у «мертвенному» просторі похмурого Петербургу: «Ві

бреше повсякчас, цей Невський проспект...» (Гоголь М., 2009, С. 36). Перебування у стані культурного шоку, як й культурної ейфорії мають свою ціну. Як слушно зауважує В. Агеєва: «Найкращий і найпевніший спосіб досягнути й увиразнити свою національну тожсамість – це зіткнення з інонаціональною реальністю» (Агеєва В., 2025, с. 75). Така відмінність буття спільноти, яку ми визначаємо як національну, вимагає від людини формування цілісного уявлення про національну ідентичність. У випадку М. Гоголя цей процес самоідентифікації української душі є лейтмотивом його життєтворчості. Патріотизм у Гоголя має духовно-релігійний вимір, перш за все, це вірність вищим ідеалам, що потребує самопожертви й очищення, адже «шлях до Христа лежить через викриття Антихриста» (Култаєва М, Радіонова Н., 2023, с.104). Саме таке гоголівське бачення патріотизму може слугувати потужним ресурсом для осмислення практик національно-патріотичного виховання на деокупованих територіях.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Національно-патріотичне виховання у сучасних українських умовах постає не лише як вагоме педагогічне завдання, а як стратегічний чинник культурної, духовної та політичної безпеки держави. Виходячи із таких пріоритетів, у статті розглянуто творчість Г. Сковороди і М. Гоголя як концептуальне джерело для розробки стратегії національно-патріотичного виховання в умовах війни. У Г. Сковороди та М. Гоголя національно-патріотичні ідеї поєднують дві перспективи: гармонійно-сродну та героїко-драматичну. Перша вказує на необхідність виховання внутрішньої свободи й духовної автентичності, друга – на історичну відповідальність і жертвний вимір патріотизму. Разом вони формують цілісний культурно-освітній ідеал, у якому особистісне самоздійснення поєднується з вірністю національним інтересам. Практичне значення філософсько-освітніх ідей Г. Сковороди та М. Гоголя для реалізації програм національно-патріотичного виховання полягає в тому, що вони можуть бути втілені як в виховних практиках самопізнання так й для глибшого занурення молоді в українську історію, культуру та символіку українського народу, що є надзвичайно важливим для виховання внутрішньо мотивованого патріотизму.

Список використаних джерел

- Агеева В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Вид. 2-ге, виправлене, Київ : Віхола, 2025. 371 с.
- Андерсен Л. Зростання людини і суспільства. нордична концепція більдунгу. Пер. з англ. О. Олійник, за ред. К. Ясько. Київ : Наш Формат, 2024. 208 с.
- Андрущенко В. У пошуках свободи. Історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів. Науково публіцистика. Книга для читання. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 736 с.
- Бистрицький Є., Пролесев С., Лозиця С., Зимовець Р., Кобець Р. Національна ідентичність і громадянське суспільство. Вид. 2-ге, допов. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 464 с.
- Гоголь М. Зібрання творів у 7 т. [редкол. М.Г. Жулинський (голова) та ін.] : упоряд. П.В. Михед ; Національна академія наук України Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 2008 – 2012. Т. 4 : Повісті, 232 с.
- Гончаренко І. Українська національна педагогіка в історичному розвитку. Український культурологічний альманах Хроніка, вип. 71, 2000. С. 734 – 858.
- Контюрі К. Блаженні ті, хто навчає! Засоби для підзарядки. Пер. з фр. Київ.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2025. 224 с.
- Култаєва М, Радіонова Н. Просвітницька мобільність і романтичне прискорення: Г. Сковорода та М. Гоголь (філософсько-освітні та культурно-антропологічні розвідки), монографія за наук. ред. Н. Радіонової, Київ : Вид-во «Людмила», 2023. 226 с.
- Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Пер. з фр. А. Рєпи. Київ: ТОВ «Вид-во КЛІО», 2014. 272 с.
- Попович М. Українська національна ментальність / Проблеми теорії ментальності. Київ : Наукова думка, 2006. С. 232 – 272.
- Почепцов Г. Тоталітарна людина. Нариси тоталітарного символізму і міфології. Пер. К. Нечипуренко. Київ.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. 176 с.
- Радіонова Н. Під знаком Г. Сковороди: культурний профіль і дизайн доби модерну Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Літературознавство. Збірник наукових праць. 2025. Вип. 1(105), С 22 – 39.
- Радіонова Н.В. Репрезентації філософії в освітньому просторі Слобожанщини у XIX столітті.– Суми: ВАТ СОД, Козацький вал, 2008. 320 с.
- Сковорода, Г. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків – Едмонтон – Торонто : Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
- Сміт Е. 2013. Нації та націоналізм у глобальну епоху. Пер. з англ. М.Климчука і Т.Цимбала. Київ: Ніка-Центр, 2013. 278 с.

References

- Aheieva, V. (2025). *Za lashtunkamy imperii: Esei pro ukrainsko-rosiiski kulturni vidnosyny/* (2nd ed., rev.). Kyiv: Vikhola.
- Andersen, L. (2024). *Zrostantia liudyny i suspilstva: Nordychna kontseptsia bil'dunhu* (O. Oliinyk, Trans.; K. Yas'ko, Ed.). Kyiv: Nash Format.
- Andrushchenko, V. (2023). *U poshukakh svobody: Istoriosofia ukrains'koi kul'tury vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnev. Naukovo-publicystyka. Knyha dlia chytannia. Scientific essays. A book for reading.* Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla.
- Bystrytskiy, Ye., Proleiev, S., Lozytsia, S., Zymovets, R., & Kobets, R. (2018). *Natsional'na identychnist' i hromadians'ke suspilstvo* (2nd ed., rev. and enl.). Kyiv: Dukh i Litera.
- Hohol, M. (2009). *Zibrannia tvoriv u 7 t.* [Collected works in 7 vols. (Vol. 4: Povisti (M. Zhulyynskiy, Ed.; P. Mykhed, Comp.). Kyiv: Naukova Dumka.
- Honcharenko, I. (2000). *Ukrains'ka natsional'na pedahohika v istorychnomu rozvytkovi Ukrains'kyi kulturolohichniy al'manakh Khronika*, 71, 734–858.
- Kontiuri, K. (2025). *Blazhenni ti, khto navchaie! Zasoby dlia pidzariadky* (Trans. from French). Kyiv: Dukh i Litera.
- Kultaieva, M., & Radionova, N. (2023). *Prosvitnyts'ka mobil'nist' i romantychne pryskorennia: H. Skovoroda ta M. Hohol' (filosofs'ko-osvitni ta kul'turno-antropohichni rozvidky).* Kyiv: Liudmyla.
- Nora, P. (2014). *Teperishnie, natsia, pam'iat'** (A. Riepa, Trans.). Kyiv: Klio.
- Popovych, M. (2006). *Ukrains'ka natsional'na mental'nist' 2.* Kyiv: Naukova Dumka, 232–27
- Pocheptsov, H. (2024). *Totalitarna liudyna: Narysy totalitarnoho symvolizmu i mifolohii.* Kyiv: Dukh i Litera.
- Radionova, N. (2025). *Pid znakom H. Skovorody: Kul'turnyi profil' i dyzain doby modernu Naukovi zapysky Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Literaturoznavstvo*, 1(105), 22–39.
- Radionova, N. V. (2008). *Reprezentatsii filosofii v osvitr'omu prostori Slobozhanshchyny u XIX stolitti.* Sumy: VAT SOD, Kozats'kyi val.

Skovoroda, H. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv*. Kharkiv–Edmonton–Toronto: Maidan; Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Smith, E. (2013). *Natsii ta natsionalizm u hlobal'nu epokhu*. Kyiv: Nika-Tsentr.

NATALIIA, RADIONOVA – Doctor of Philosophical Sciences,
Professor, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: radionova_natali@i.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7624-5539>

HRYHORII SKOVORODA AND MYKOLA GOGOL: ON THE PROBLEM OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION

Abstract

The article examines the historical-cultural dimension in shaping contemporary strategies of national-patriotic education. National-patriotic education is among the priority areas of educational work in Ukrainian institutions. The issue becomes especially acute under conditions of full-scale war, when the defense of Ukrainian statehood requires lived, effective patriotism rather than rhetorical slogans. In this context, engagement with the Ukrainian cultural-philosophical tradition – specifically, the legacies of Hryhorii Skovoroda and Mykola Gogol – expands our lens for understanding national identity, the moral ideal, and spiritual freedom that undergird national resilience in wartime. The emphasis falls on the philosophical and pedagogical ideas of Skovoroda and Gogol at their historical intersections and within a broader cultural-educational perspective. Such an analysis reveals, on the one hand, a shared appeal to the “inner person,” the formation of national self-awareness, and a civic commitment that can ground the contemporary educational process; and, on the other, each thinker’s distinctive experience of self-knowledge and the drama of the spiritual quest of the “Ukrainian soul” within an imperial context.

In this context, it is crucial to draw on foundational scholarship on the Ukrainian philosophical tradition (I. Bychko, A. Bychko, V. Horskyi, S. Krymskyi, H. Nychyk, et al.). The theoretical-methodological framework combines historical-philosophical and hermeneutic methods with a cultural-studies approach and comparative analysis. This composite approach makes it possible to trace common motifs and analyze the core concepts of the person’s spiritual formation, as well as to disclose latent meanings, symbolism, and conceptual allusions directly pertinent to national-patriotic education. It is argued that the intellectual legacy of both thinkers constitutes a substantive axiological resource for contemporary Ukrainian education, particularly amid social transformation and the struggle for independence. Accordingly, the study aims to analyze the philosophical ideas of Skovoroda and Gogol through the prism of national-patriotic education and to identify ways of integrating their heritage into current educational and pedagogical practices.

Key words: person, culture, education, upbringing, Skovorodian tradition, Hryhorii Skovoroda, Mykola Gogol, creativity, national identity, patriotism, war.

© The Authors(s) 2025
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 08.07.2025
Accepted date 19.08.2025
Published date 08.09.2025

How to cite: Радіонова, Наталія. Г. Скворода і М. Гоголь: до проблеми національно-патріотичного виховання. *HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 24 (101). P. 209–214

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-24-101-22>